

El monestir de Sant Salvador de Breda.

Defensa i projecció de futur*

COORDINADORA EN DEFENSA DEL PATRIMONI
HISTÒRIC I ARTÍSTIC DE BREDÀ

DES de fa ja uns mesos s'ha constituït i actua a Breda la *Coordinadora en defensa del patrimoni històric-artístic*. Es tracta d'un grup obert d'entitats i vilatans units en l'objectiu d'intentar reconduir el projecte d'edificació d'un bloc d'habitatges i espais comercials en el lloc que havia estat el claustre del monestir de Sant Salvador de Breda, així com per aconseguir que tot l'espai de l'antic monestir sigui objecte d'un pla urbanístic especial.

Si hom s'ho proposa, pot veure en l'acció de la Coordinadora una voluntat de lesionar la bona imatge dels responsables municipals o d'afectar els legítims interessos dels actuals propietaris de l'espai en qüestió. Res no és més lluny de la realitat. L'acció de la Coordinadora és motivada exclusivament per una determinada sensibilitat cultural i per un interès de treballar per tal de poder gaudir d'un poble on valgui la pena de viure-

*[Nota de la redacció] En el moment d'entrar en premsa aquest text, que va ser el detonant ja fa uns mesos del moviment de salvaguarda del conjunt bredenc (com deveu haver seguit per la premsa), és a punt de resoldre's la situació des de les instàncies oficials que hi tenen implicació. L'impuls de la Coordinadora ha aconseguit bellugar les coses, aplegar persones i entitats, promoure preguntes parlamentàries i interessar-hi els mitjans de comunicació; ara cal esperar que, en arribar aquest paper a les vostres mans, lluny de magnificar la distància entre objectius inicials i resultats finals, hi sapiguem veure unes propostes catalitzadores d'un estat d'ànim

que han fet possible, per la seva bondat intrínseca i plena de lògica i per la voluntat de futur que expressaven en relació amb la població de Breda, que hom arribi a una solució, sigui quina sigui, del màxim respecte possible pel patrimoni col·lectiu i pels drets particulars en joc, i sobretot, d'ús públic generós d'aquest espai de profunda significació històrica per a Breda i per al país en general. La redacció de *Quaderns* es veia en el deure d'oferir la possibilitat d'expressar-se a un moviment ciutadà que va tenir, d'entrada, tota la solidaritat dels qui estimem el patrimoni i el volem projectar, com aquí es proposa, vers el futur amb imaginació.

hi, un poble que, valorant el seu passat i fent-ne la promoció adequada, sàpiga projectar-se vers un futur de qualitat.

En el primer dossier que va elaborar la Coordinadora –del qual ara us fem partíceps per mitjà de *Quaderns de la Selva*–, hom presentava un conjunt obert de raons que, conjuntament amb una voluntat popular prou significativa, avalen suficientment el projecte que defensa l'entitat. Tenim antecedents, és clar. Una voluntat similar fou la que permeté en el seu moment recuperar l'actual Pati de l'Abadia, i avui dia ningú no s'imagina Breda sense aquest espai singular. Com ningú no s'imagina Breda sense el que en el seu moment va representar l'esforç per salvar el campanar de la degradació que l'amenaçava, o sense haver recuperat l'església després de la guerra del 36.

Hi ha moments en el decurs de la història en què es presenten als pobles i als col·lectius el que podríem anomenar *reptes vitals* per encarar el seu futur. La Coordinadora parteix de la base que el que a Breda se li presenta respecte el conjunt de l'espai del monestir n'és un, d'aquests reptes vitals. El projecte que la Coordinadora defensa és una proposta per encarar el repte *guanyant-hi tots*, i fer possible que, mentre se salvaguarda un patrimoni que ens pertany a tots i que enriqueix el país, també els bredencs i bredenques dels anys a venir puguin sentir-se *orgullosos del seu poble*.

Valorar la història, estimar el patrimoni.

El monestir de Sant Salvador de Breda és, prou que ho sabem, l'element decisiu en la formació i el creixement de la vila. Ni el conjunt de la història de la població ni el seu origen com a poble no poden deslligar-se'n.

El monestir és fundat el segle XI per Guerau de Cabrera i la seva muller Ermessenda, els vescomtes de Cabrera, senyors de Breda i del territori circumdant. I sembla que és ja en el segle XII quan s'inicia la construcció del Claustre. Vegem-ho.

«Hom considera del segle XII –ens diu l'historiador Jaume Coll– la construcció de l'*ala sud del claustre, o sigui la que hi havia oposada a l'actual*.¹ Aquesta ala era dins l'edifici que ara fa de central telefònica.²

1. Aquest, conjuntament amb l'espai de les antigues mongies, és precisament el lloc on, segons el projecte immobiliari en curs, cal fer-hi un bloc de quatre

locals comercials i dos pisos d'habitatges.

2. Recordem que el llibre Jaume Coll aparegué el 1971; veg. nota 6.

Unes arcades completes, amb capitells i columnes, foren venudes o donades pel propietari, ja fa més de quaranta anys, a uns senyors de Blanes (...).³ Esperem que els possessors actuals es recordin que eren de propietat sagrada...»

«L'única ala del claustre que ens queda a Breda, és la del cantó nord, adossada a la paret de l'església, i de la qual diu el Pare Villanueva que és construcció del temps de l'església; podria ser dels últims anys del segle XIII o, més probablement dels primers del XIV. Segurament que tant el temple com el claustre ho debem tot al gran abat Gispert de Jàfer. Aquesta ala té set arcs de mig punt sobre parells d'esveltes columnes, *unes de les més altes als claustres catalans*. (...)»

«Al centre del claustre, segons mossèn Barraquer, hi havia un brollador, al qual pertanyen, segurament, unes restes que hi ha al corredor que el travessa actualment.»

«Abans de l'any 1919 no existia encara el pas actual que va de la plaça de l'església cap al claustre, ja que a l'interior d'aquest hi havia una paret amb arcada que era continuació de les assenyalades al mur de l'església.(...) *Ja aleshores tota l'ala del claustre havia sofert mutilacions ben lamentables*, car de cada parell de columnes, n'havien arrencat una i la major part de les arcades quedaven descobertes. Per això el Sr. Manuel de Genovart i la seva muller, Sra. Dolors Callol, *feren les gestions necessàries per a la reconstrucció*, a càrrec de l'associació barcelonina Els Amics de l'Art Vell.»

«Aquesta operació tingué lloc l'any 1932 (...) posaren columnes i capitells nous on hi feien falta i completaren el mur on descansen les bases de les columnes i ho cobriren tot amb una bona teulada. (...)»

«Hi ha molts de capitells que tenen la mateixa escultura dels d'aquesta ala breddenca; malgrat que no són exactament de les mateixes mides, *hom suposa que procedeixen del nostre claustre*. Ara són al Museu Arqueològic de Girona.»⁴

«(...) Tenim notícies de diverses persones que foren sepultades a terra, en temps de vida monacal, *a l'espai central del claustre*,⁵ que en deien *la lluna*.»⁶

3. Es tracta, doncs, d'un patrimoni que era encara a Breda els inicis d'aquest segle.

4. Hom pot legítimament demanar-se si encara hi són actualment.

5. Aquest espai quedarà també ocult sota els pisos a no ser que es modifiqui el projecte actual.

6. Jaume Coll i Castanyer, *Breda històrica i actual*, Granollers, Ed. Montblanc, 1971, p. 19-20.

El monestir de Sant Salvador passa des de la seva fundació diverses èpoques de més o menys activitat; i és a partir de l'exclaustració definitiva que comença un lent i progressiu deteriorament. Pel que fa al claustre, però, (seguint les mateixes fonts ja indicades i d'altres de complementàries),⁷ sembla que és durant l'última guerra carlina (1872-1876) quan sofreix greus desperfectes a causa d'algunes accions militars. Més tard hi acabaren d'ajudar particulars i antiquaris.

Per tot plegat hom pot constatar com Breda té una important història radicalment lligada al Monestir durant més de vuit segles. Això fa que no es pugui concebre la seva història ni la seva identitat com a poble sense donar la màxima importància a la presència i la vida, canviant, és cert, però garantida, del monestir.

Per més que hom pugui sentir-se lluny actualment dels inicis i primera meitat del segle XIX, quan encara el monestir de Sant Salvador era una realitat viva en plenitud, sembla clar que poc més d'un segle no és suficient per fer ignorar d'un plegat vuit-cents anys d'història.

La paraula patrimoni, d'arrel llatina, significa «record⁸ del pare». El patrimoni és, doncs, aquell llegat que –en un col·lectiu– hom va passant a les generacions que vénen; és aquell conjunt de signes –materials o immaterials– que es van transmetent i que donen una inspiració determinada a la vida dels col·lectius. I en tant que les generacions noves valoren i enriqueixen aquest patrimoni, aquest record per als fills, expressen el seu amor i el seu respecte envers la comunitat, i ho fan per fidelitat a qui ja no hi és i ens ha fet el llegat i també per als qui vindran i hauran de fruir-ne o –si se senten orgullosos de ser qui són– per reconstruir-lo, regenerar-lo, actualitzar-lo. Aquesta és la vida clara del monestir de Breda, amb la seva magnífica església i el seu impressionant campanar. Construïts i gestats en una societat i en un temps que ja no són els nostres, han anat romanent durant els segles com el senyal clar del nostre origen i com a obres per al gaudi estètic de bredencs i de nombrosos visitants.

Els fets que han anat passant (exclaustració, guerres carlines, deixadesa dels propietaris, furts,...) han malmès extraordinàriament el conjunt del monestir. Tanmateix, però, la història de Breda durant aquest segle respec-

7. Veg. també Antoni Pladevall i Francesc Català Roca, *Els monestirs catalans*, Barcelona, Ed. Destino.

8. Si mireu un diccionari llatí veureu que *moneo* pot ser també traduït per «fer pensar», «exhortar» i «inspirar». En

aquest sentit el patrimoni és un llegat que ens assenyalà una intenció, que ens exhorta en algun sentit o que ens inspira en la nostra realització com a col·lectiu.

te al conjunt monestir-església-campanar és la història d'una constant tensió entre la degradació i eventual pèrdua del conjunt i la seva recuperació i actualització per part de gent que ha estimat la nostra història i ha volgut recompondre la nostra identitat. Així veiem la reconstrucció de l'actual ala del claustre l'any 32, la de l'església i el campanar els anys 50 i la del Pati de l'Abadia els anys 70 i 80. Sense aquestes actuacions valentes i ambicioses ja no tindríem res del que tenim ara ni podríem gaudir-ne. Hom pot preguntar-se, doncs: a darreries dels anys 90 i a la fi de segle i de mil·leni... ¿deixarem que aquest retrobament quedi inacabat i *definitivament* coix? ¿Tan poc s'estima Breda? ¿Tan poc valor donen les institucions i els responsables de la cultura a la història gairebé mil·lenària d'un poble com Breda?

Creiem, més aviat, que Breda pot sentir-se molt orgullosa si és capaç –tot reprenent el testimoni d'aquells que durant aquest segle ens han anat restituint un ric llegat– de retrobar-se, amb més plenitud, amb la seva història, amb la seva cultura, amb el seu art.

La recuperació del claustre i del conjunt del monestir, una decisió estratègica

Malgrat que les raons històriques, culturals i artístiques ja són prou sòlides per promoure una empresa valenta de recuperació de l'espai en qüestió, no són únicament aquestes les que motiven la iniciativa de la Coordinadora. Conjuntament amb la sensibilitat envers el nostre patrimoni, ens mou també, com ja avançàvem més amunt, una voluntat de treballar per poder gaudir d'un poble que sigui l'enveja dels de fora i faci créixer l'estimació que li tenen els de dins. I entenem que això requereix anar més enllà de la immediatesa del curt termini i intentar veure-hi en el mig i llarg termini. Intentar pensar, almenys, en l'horitzó de vint-i-cinc anys. En aquesta reflexió prenem diferents nivells de realitat per observar aquest horitzó.

Oci, coneixement i comunicacions. La societat del segle XXI.

El món en el que hem crescut ha estat i és encara un món marcat per l'era industrial. Es tractava d'una societat on la font bàsica de poder i de desenvolupament estava situada en els processos de producció. Les necessitats de la dinàmica industrial i la concentració de serveis associada a aquesta han estat les que han marcat el conjunt de les formes de desenvolupament social (principalment ens interessa assenyalar les grans concentracions urbanes i la contraposició camp-ciutat). Però la societat caracterit-

zada per aquesta dinàmica està tocant a la seva fi i així com la invenció de la màquina de vapor va suposar l'inici d'una nova era, també ho suposa avui la revolució que estem visquent especialment en el camp de la informàtica i les telecomunicacions.

Quins són els grans trets de la societat vers la qual ens encaminem? En primer lloc, de la mateixa manera que la Revolució industrial va desplaçar el paper primordial dels processos agrícoles i ramaders cap a la producció fabril, la Revolució de les comunicacions desplaça el paper primordial cap a la circulació d'informacions i els serveis associats a aquesta.

Associat amb això ja s'està produint –i anirà en augment– una recomposició de les relacions camp-ciutat. Serà cada vegada menys necessari viure en una ciutat per poder gaudir dels serveis que ofereix i feines que tradicionalment demanaven viure en els grans centres de serveis (grans ciutats) es podran fer cada vegada més visquent a qualsevol lloc.⁹ Els pobles i ciutats petites poden agafar una nova empenta en tant que per la revolució de les comunicacions hom podrà gaudir alhora d'una gran quantitat de serveis (associats a les grans ciutats) amb una millor qualitat de vida (associada als pobles i ciutats petites).

D'altra banda, la revolució tecnològica està reduint –i reduirà cada vegada més– la necessitat d'hores de treball. Avui és ja clara la necessitat de reduir la jornada laboral a trenta cinc hores i amb el pas de no gaires anys més caldrà tornar a reduir aquesta jornada. Això anirà creant una societat cada vegada més marcada pel temps d'oci que no pel de treball. Les ofertes culturals i de lleure prendran així una importància avui desconeguda.

Situació actual i evolució possible del nostre àmbit geogràfic.¹⁰

Creiem que el marc de la nostra reflexió ha d'abarcara també el que podríem anomenar la *comarca natural* de Breda: el Baix Montseny. L'evolució en els propers anys d'aquest espai marcarà, evidentment, la nostra pròpia, i ja hi ha alguns indicis que ens assenyalen el Baix Montseny com una zona de desenvolupament.

D'una banda, l'esponjament del que és l'Àrea Metropolitana de Barcelona va portant activitats productives cap a les seves zones properes. En el

9. A tall d'exemple significatiu, al carrer dles Vescomtes de Cabrera, número 11, hi viu i *hi treballa* el corresponsal del *Panos Institute*, de Londres. Sense moure's de Breda rep i difon totes les notícies

d'aquest important institut de Londres.

10. Prenem com a marc de referència principal l'àmbit intercomarcal que anomenem *Baix Montseny* així com les seves zones més properes.

nostre cas, la Vall del Tordera és un àmbit de desenvolupament industrial clar. Físicament observem com avui gairebé ja existeix un gran polígon des de Sant Celoni fins a Hostalric paral·lel a la carretera comarcal. Conjuntament amb això també es produeix una arribada de població generalment procedent de Barcelona i la seva àrea.

D'altra banda, la situació de la zona (a mig camí entre Girona i Barcelona i a poca estona tant de la Costa Brava com del Maresme) i la presència d'una important xarxa de comunicacions (Eix Transversal, Autopista, línia de tren) situa Breda al vell mig d'un espai molt ben comunicat i transitat, al cap de l'any, per milers de persones.

A més a més, la presència del Parc Natural del Montseny, amb el seu conjunt de valors tant naturals com culturals, atreu cada any milers de visitants. Aquest és un gran atractiu tant pel seu encant físic com pel conjunt de tradicions que els pobles de la seva àrea han anat desenvolupant en relació al Montseny. L'aprofitament d'aquesta realitat, conjuntament amb potencials activitats noves d'investigació, divulgació i manteniment configuren el Montseny com un gran pol d'interès ecològic, cultural i econòmic.

Un exemple d'això en poden ser els projectes d'investigació que estudiosos del món de la biologia desenvolupen al Parc (i els estudis projectats encara no realitzats que compten amb el suport d'importants organismes nacionals i internacionals),¹¹ el desenvolupament d'espais de lleure (cases de colònies, escoles de natura, turisme rural...), el conjunt d'activitats culturals i de lleure així com les diferents exposicions del Museu de la Gabella d'Arbúcies, el Castell de Montsoriu i l'interès que podrien despertar activitats com «La ruta dels Cabrera» (amb el Castell i el Monestir de Sant Salvador com a centre), el Castell d'Hostalric...

Noves dinàmiques. Un renovat impuls a la cultura.

La Il·lustració del s. XVIII, i amb ella el projecte de la Modernitat europea del qual som fills, s'estructurà i s'ha desenvolupat al voltant del «mite del progrés». Hom considerava les diferents tradicions culturals com a una font de supersticions i de localismes que negaven la universalitat de la persona humana. Hom considerava que l'aliança de la nova ciència (s. XVII) amb la tecnologia conduïrien la humanitat per un camí progressiu

11. Cal recordar que el massís del Montseny fou declarat per la Unesco Reserva Mundial de la Biosfera.

■ ■ ■ ■ ■ ■

fins al màxim benestar i fins a una eliminació absoluta del que es consideraven supersticions i incultura (la pròpia tradició cultural) . Tot plegat havia de conduir la humanitat vers un estadi de plena llibertat i plena felicitat.

Sense negar els progressos indubtables dels que avui tots gaudim, hom té avui una visió més crítica i més completa del procés històric que desfà el mite del progrés tal i com s'havia plantejat. Avui hom defensa de manera clara que no hi pot haver un progrés veritable sense arrelar-se, alhora, a la pròpia tradició. Tradició i revolució o tradició i innovació són vistos com dos pols indivisibles del mateix procés històric. Dit d'una altra manera: qui defensa sense més la tradició i el passat (tradicionalisme folclòric) està tant desarrelat del present com qui defensa sense més el «progrés», la innovació, el canvi, el desenvolupament («desarrollisme» i futurisme estèril). L'actualització de la tradició i la innovació-revolució arrelada en la tradició són així els camins d'un present autèntic per a qualsevol poble.

D'altra banda, cal observar també com la globalització econòmica del món en què vivim comporta alhora un procés de retrobament de les diferents identitats de les nacions i de les civilitzacions. Alhora que es produeix una mundialització de certs aspectes (bàsicament econòmics i comercials) es produeix també una localització de molts altres (bàsicament de costums, tradicions, formes de govern, pensament propi...).

Tot plegat comporta un renovat interès per la cultura i per la tradició pròpia. Hom observa que en un món cada vegada més uniformitzat per la ja anomenada globalització de l'economia, només hi tindran una veu pròpia i diferenciada, i un estil de vida d'acord amb la memòria històrica de cada poble aquells col·lectius que sàpiguen actualitzar la seva història, la seva cultura. Aquelles tradicions que sàpiguen revolucionar la seva memòria en l'energia del present.

A tall d'exemple de decisions i voluntats estratègiques en aquest sentit, volem mencionar alguns casos.

Girona

Quan decideix sortir d'anys de grisor i apostar per una ciutat de qualitat i de futur inicia un ambiciós pla de recuperació i regeneració de tot el seu barri vell que encara dura avui. Dintre d'aquest procés s'inicia una ambiciosa recuperació de la seva memòria jueva (el Centre d'Estudis Nahmànides compta amb la biblioteca sobre història i filosofia jueves més important de l'Estat).

Barcelona

Passada ja l'eufòria dels Jocs Olímpics, quan Barcelona pensa quin projece ha de donar-li una importància en el futur organitza el Fòrum Universal de les Cultures per l'any 2004. (Compta ja actualment amb el suport de la Unesco).

Tarragona

Porta ja llargs anys en un procés de recuperació i regeneració del seu llegat romà.

Lleida

Està basant principalment la seva promoció com a ciutat en la celebració dels 700 anys de la Universitat. Una vegada ha recuperat aquesta institució després de llargs anys de lluita, la capital de Ponent està fent d'aquesta un autèntic motor de dinamització de la ciutat i de les seves comarques a tots els nivells. És important de destacar també com Lleida, Vic i Girona estan desenvolupant un conjunt d'activitats culturals de primer ordre a partir de la inauguració de l'Eix Transversal (Orquestra transversal de Catalunya, coordinació d'edicions de llibres, projectes de cooperació de les tres universitats,...).

Sant Carles de la Ràpita

Al sud de Catalunya, fent gairebé de pont amb el País Valencià, Sant Cales ha actualitzat en els darrers anys la presència de l'antiga ràpita (edificació musulmana, de gran importància en la cultura islàmica). Actualment cada dos anys s'hi celebra un important congrés d'islamòlegs de diferents països així com trobades de diverses ciutats que compten amb la presència de ràpites.

Hostalric

Ha fet, des dels anys vuitanta, un llarg procés de recuperació del Castell medieval . Avui aquest és un signe d'identitat recuperada per a Hostalric i un important element en la promoció del poble.

Arbúcies

També durant els anys vuitanta hom tirà endavant la creació del Museu Etnològic del Montseny «La Gabella». Durant molts anys s'ha destinat una

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

i funcional; cal, a més de recuperar físicament el conjunt, dotar-lo d'una dinàmica cultural a l'alçada del que fou en el seu moment.

D) Cap projecte ambiciós i ben fet no pot realitzar-se d'avui per demà. Caldrà calcular els costos econòmics (que poden ser elevats) i establir uns criteris de prioritització i periodització. Però les despeses a fer són elevades, o fins i tot exegeradament elevades, si només som capaços de mirar-les en el curt termini. No són una despesa, sinó una inversió en l'aposta per Breda com a poble amb futur i un futur de qualitat, si hom és capaç de fer una previsió a mig termini.

En definitiva, doncs, si el 1998 el poble de Breda i el conjunt d'institucions i autoritats implicades són capaços de deixar perdre i enterrar definitivament sota uns pisos una de les seves joies més valuoses, hom entrarà al nou segle havent llençat per la finestra dels resultats a curt termini la possibilitat més bonica per a un poble: recuperar el seu passat tot mirant engrescadament vers el futur.¹³

13. Les inicitatives de la Coordinadora en el sentit de sensibilitzar institucions i persones van produir la suspensió cautelar de les obres per revisar el material trobat (que ningú dubtà que ca-

lia protegir). El parer de la Coordinadora, però, de cara a la resolució final, ha estat i és d'insistir que es tingui en compte, en la major mesura possible, el caràcter unitari del conjunt monumental.

